

ΠΕΡΙ ΤΙΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ ΕΙΣ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΓΕΝΙΚΟΝ

Τὸ χειρόγραφον. Χειρόγραφον περιέχον ἀνέκδοτόν τινα ἀκολουθίαν Μ. Εὐγενικοῦ, εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 19 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μπενακείου Μουσείου Ἀθηνῶν¹. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξ. Καραθεοδωροῦ, παλαιότερον δὲ ἀνήκεν εἰς τὸν Νικόλαον Καρατζᾶν, ὅστις καὶ συνήνωσε τὰ διάφορα τετράδια, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται². Εἶναι σπουδαιότατον, διότι, πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας κειμένων, περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν τοῦ Σφραντζῆ, ἀντιγραφὸν τῷ 1753 ἐν Κωνσταντινουπόλει³ ἐκ τινος παλαιότερου χειρογράφου καὶ τὸ ὅποιον ὁ Ἰωάννης Παπαδόπουλος εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἔκδοσιν τοῦ χρονικοῦ, τὸ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του ὡς λίαν ἀξιόλογον⁴. Τὸ χειρόγραφον ἀνεκοίνωσεν ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ὅστις διὰ μακρῶν περιέγραψε τὰ περιεχόμενά του⁵ καὶ ἐξέδωκεν ἐξ αὐτῶν τινὰ σχετικὰ μὲ τὸν Μ. Εὐγενικὸν καὶ τὴν ἀγιοποίησιν αὐτοῦ⁶.

Εἶναι κῶδιξ σύμμεικτος, ἀποτελεσθεὶς ἐκ τῆς συσταχώσεως διαφόρων τετραδίων, χαρτῶς, διαστάσεων 0,219×0,158⁷.

Περιλαμβάνει 428 φύλλα ἡριθμημένα διὰ νεωτέρας ἀριθμήσεως, ἕτερα δὲ κενὰ ἄνευ ἀριθμήσεως, τρία εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τέσσαρα εἰς τὸ τέλος⁸. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας σταχώσεως εἶναι προσκεκολλημένα δύο φύλλα. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐφθαρμένα, ἕτερα δέ, ὡς φαίνεται, ἔχουν ἀφαιρεθῆ⁹. Ὑπάρχουν

¹ Δυστυχῶς δὲν ἐδημοσιεύθη ἀκόμη συγκεντρωτικὸς κατάλογος πάντων τῶν χειρογράφων τοῦ Μουσείου.

² Ε.Φ.Σ.Π., ἔτος Η', Ἀθῆναι 1904, σ. 5 κ.έ.

³ Φ. 229β.

⁴ Georgii Phrantzae, Chronicon, edidit J. B. Papadopoulos, vol. I, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1935, σ. XIV.

⁵ Ε.Φ.Σ.Π., ἔτος Η', Ἀθῆναι 1904, σ. 7 - 23.

⁶ Αὐτόθι, σ. 22-23 Β.Ζ. 11, 1902, σ. 54 - 61, 63, 65, 66.

⁷ Δίδονται αἱ διαστάσεις τῆς σταχώσεως.

⁸ Ἔτερα κενὰ φύλλα : 5, 261α - 264β, 346α - 350α, 395, 404α - 407β κ.λ.π.

⁹ Τὸ τετράδιον, τὸ περιέχον τὴν διήγησιν τοῦ Δούκα Καταβολάνου περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου (φ. 265α - 345β), εἶναι κολοβόν.

πέντε διαφορετικά γραφά εις τὸ χειρόγραφον, ἀναγόμενα εις τὸν 16ον καὶ 18ον αἰῶνα¹.

Ἡ ἀκολουθία Μ. Εὐγενικοῦ. Ἡ ἁσματική τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ ἀκολουθία μετὰ τοῦ συναξαρίου, περιέχεται εις τὰ φ. 353^a - 365^a², ἀποτελεῖ δὲ μέρος τετραδίου γραφέντος τῷ 1731³ ὑπὸ Συλβέστρου τοῦ Βυζαντίου ἱερομονάχου ἐκ Κεφαλληνίας⁴. Αὕτη, ὡς δηλοῖ ὁ τίτλος της, ψάλλεται τὴν 19ην Ἰανουαρίου, ἑορτὴν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου, συνετέθη δὲ παρὰ τριῶν διδασκάλων Κωνσταντινουπόλεως, Μακαρίου μητροπολίτου Φιλαδελφείας, Γεωργίου Βύζαντος καὶ Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου, ἐπὶ πατριαρχίας Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου⁵.

Τῆς ἀκολουθίας προτάσσεται ἓν εἶδος ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Γεννάδιον Σχολάριον, ἣτις φέρει τὴν υπογραφὴν τοῦ Γρηγορίου Βυζαντίου⁶, ταύτης δὲ ἔπεται βεβαίωσις τοῦ Σχολαρίου τοῦ ἔτους 1456, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος θεσπίζει ὅπως ἡ ἀκολουθία τῶν τριῶν διδασκάλων ψάλλεται κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου⁷. Ἡ ἀφιερωτικὴ ἐπιστολή, ἡ βεβαίωσις τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου, ὡς καὶ τὸ συναξάριον⁸, εὐρίσκονται εις τὸ χειρόγραφον γεγραμμένα διὰ γλωσσικοῦ ἰδιώματος δημῶδους, τὰ ὁποῖα ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς θεωρεῖ ὡς μεταπλάσεις ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, πονηθείσας ὑπὸ τοῦ Συλβέστρου⁹.

Εἴτε πρόκειται ὁμως περὶ μεταπλάσεων ἐκ τοῦ πρωτοτύπου πάντων τῶν ἀνωτέρω, — ἡ ἐξέτασις τοῦ ποιητικοῦ μέρους τῆς ἀκολουθίας θὰ ἐγείρῃ σοβαρὰς ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τοῦτο, — εἴτε περὶ πλαστογραφημάτων, ἡ μορφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν παρουσιάζονται ταῦτα εις τὸ χειρόγραφον, εἶναι ἔργον τοῦ Συλβέστρου. Τοῦτο καταδεικνύεται πλήρως ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τοῦ

¹ Ἡ παλαιότερα γραφὴ εἶναι τοῦ χρονικοῦ τοῦ Δούκα Καταβολάνου, ἡ δὲ νεώτερα τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ, ὅστις ἐξ ἰδίων ἑρευρῶν κατέγραψε πᾶν σχετικὸν μὲ τὰ εις τὸ χειρόγραφον περιεχόμενα.

² Πρώτη μνεῖα τῆς ἀκολουθίας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου - Κεραμεῦς, ἐν τῷ Παλαιογραφικῷ δελτίῳ τοῦ Παραρτήματος Φιλ. Συλ. Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ 16ου τόμου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885, σ. 6. Αὐτόθι ἀναφέρονται ὡς ἀνέκδοτα καὶ τινὰ ἄλλα περιεχόμενα τοῦ χειρογράφου.

³ Φ. 377β.

⁴ Πρὸβλ. καὶ Κ. Γ. Μομώνη, Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, Ἀθήναι 1954, σ. 33.

⁵ Πρὸβλ. αὐτόθι, ἐνθα τὰ εις τὴν ἀκολουθίαν ἀφορῶντα, μὴ ὄντος εἰσέτι εις ἡμᾶς γνωστοῦ τοῦ περιέχοντος αὐτὴν χειρογράφου, ἐγράφησαν ὡς βεβαίουν αἱ ὑποσημειώσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περιγραφῶν τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμεῦς.

⁶ Φ. 351α - 352α. Ἐκδεδ. Β.Ζ. 11, 1902, σ. 55 - 56.

⁷ Φ. 352α. Ἐκδεδ. αὐτόθι, σ. 56.

⁸ Φ. 359 - 362α. Ἐκδεδ. αὐτόθι, σ. 56 - 59.

⁹ Πρὸβλ. αὐτόθι, σ. 54.

ῥφους καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως αὐτῶν, μετὰ τῆς ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ἀπολογίας περὶ Μ. Εὐγενικοῦ, συντεθείσης ὑπ' αὐτοῦ¹. Εἰς τὸ τέλος τῆς ὅλης ἀκολουθίας διὰ χειρὸς Νικ. Καριτζᾶ προστίθεται καὶ ἓν τροπᾶριον εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου², ἀγνώστου συνθέτου.

Ποῖοι εἶναι οἱ τρεῖς « διδάσκαλοι », οἱ φερόμενοι ὡς συνθέσαντες τὴν ἀκολουθίαν; Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ αἱ πληροφορίαι εἶναι πενιχραί. Ἐκ τῶν συγχρόνων μόνον ὁ Θεόδωρος Ἀγαλλιανδῆς (Ἱερομνήμων) ἀναφέρει τὸν Μακάριον μητροπολίτην Φιλαδελφείας, ὡς γράψαντα βίον τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ. Ἀναφέρει δὲ προσέτι ὁ Ἀγαλλιανδῆς, ὅτι τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφὴν τοῦ Μακαρίου εἶδεν ἐν τινι τόμῳ κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου « ...Συνεγράφη καὶ ὁ βίος αὐτοῦ καὶ ἡ ἀθλησις καὶ ὀλίγα τῶν θαυμάτων πρὸς ἑνὸς τούτων, ἀνδρὸς καὶ βίῳ καὶ λόγῳ κεκοσμημένου, καὶ διὰ πάντων τὸ αἰδέσιμον ἔχοντος, Μακαρίου τοῦνομα μητροπολίτου Φιλαδελφείας, οὗ τὴν οἰκειόχειρον ὑπογραφὴν αὐτὸς ἐώρακα ἐν τῷ κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου τόμῳ, τῷ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ γεγονότι. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τῇ Συνόδῳ ἐκείνῃ παρῆν καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις συνηγωνίζετο »³. « Ὅτι ὁ γράψας βίον καὶ ἀθλησιν Μ. Εὐγενικοῦ — μετὰ τὸ 1444 βεβαίως, ἔτος τοῦ θανάτου του⁴, — ὑπέγραψε τόμον κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ παρέστη εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ σύνοδον (1351)⁵, εἶναι χρονικῶς ἀστήρικτον. Ὁ Ἀγαλλιανδῆς, ὡς φαίνεται, θὰ εἶδε τὴν ὑπογραφὴν ἐτέρου Μακαρίου Φιλαδελφείας ἐν τῷ εἰρημένῳ τόμῳ, περὶ τοῦ ὁποῦ ποιεῖται λόγον ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὴν ἱστορίαν του⁶, καὶ θὰ τὸν ἐταύτισε μετὰ τοῦ γράψαντος βίον Μ. Εὐγενικοῦ.

Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων, ὁ Σύλβεστρος ὁ Βυζάντιος, εἰς τὸ ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ἀνέκδοτον « Ἐλεγχος καὶ ἀπολογία πρὸς τὸν ἅγιον Μάρκον τῆς Ἐφέσου », γράφει ἀναφερόμενος εἰς τοὺς γράψαντας εἴτε ἀκολουθίας, εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο ἑξαίρον τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνας αὐτοῦ: « ἀφήνω νὰ λέγω τὸν κτθ Μακάριον μητροπολίτην Φιλαδελφείας, ὁποῦ τὴν ἀκολουθείαν ἐσήνθεσε μὲ δύο μαθητάς τοῦ ἁγίου »⁷. Ποῖοι εἶναι οἱ δύο οὗτοι μαθηταὶ τοῦ Μ. Εὐγ. δὲν ἀναφέρει ρητῶς ὁ Σύλβ. ὑπαινισσόμενος βεβαίως

¹ Φ. 365β - 377β.

² Φ. 365α. Ἐκδεδ. εἰς: « Βιβλίον καλούμενον ραντισμοῦ στηλίτευσις... δι' ἐπιστασίας καὶ ἐπιμελείας τοῦ πανοσιολογιωτάτου κυρίου Σεραφεῖμ τοῦ Πισσιδέιου », Λειψία 1758, σ. 229, καὶ Ε.Φ.Σ.Π., ἔτος Η', Ἀθήναι 1904, σ. 17.

³ Δοσιθέου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Τόμος Χαρᾶς, 1705, σ. 627.

⁴ L. Petit, ἐν « Patrologia orientalis » XVII, fasc. 2, 1923. σ. 326 - 328, καὶ « Dictionnaire de Théologie Catholique » 9², 1927, στ. 1970 - 1972.

⁵ Καντακουζηνός. Ἐκδοσις Βόννης, τόμ. III, 1832, σ. 169 κ.έ.

⁶ Αὐτόθι, σ. 275.

⁷ Φ. 376α. Τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ χειρογράφου.

τοὺς εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀκολουθίας ἀναφερομένους Γεώργιον Βύζαντα καὶ Γρηγόριον Βυζάντιον.

Οἱ τρεῖς οὗτοι « διδάσκαλοι » οὐδαμοῦ μαρτυροῦνται ὡς ὑμνογράφοι. Μόνον ὁ Ε. Γ. Παντελάκης ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα (τόμ. 7ος, σ. 924), ἀναφέρει τὸν Βύζαντα Γεώργιον ὡς ὑμνογράφον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, τοῦ ὁποῦ γνωστὴ εἶναι μόνον ἡ, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἀκολουθία, πονηθεῖσα μετὰ τῶν λοιπῶν δύο, Μακαρίου Φιλαδελφείας καὶ Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου.

Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ ἀνωνύμου καὶ εἰς τὴν Θρησκευτικὴν καὶ Χριστιανικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν¹. Τὰς εἰδήσεις αὐτάς, ἀσφαλῶς οἱ γράψαντες ἠρῴσθησαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως διαληφθέντων. Ὁ γράψας τὴν ἀκολουθίαν Σύλβεστρος ὁ Βυζάντιος² εἰς τὸ τέλος τῆς ἀνεκδότου ἀπολογίας του πρὸς τὸν Μᾶρκον ὑπογράφει, δίδων συγχρόνως ἀκριβῆ χρονολογικὰ στοιχεῖα: « ἐν ἔτι σωτηρίῳ ,αψλ᾿ γαμηλιῶνος λ' παρὰ συλβέστρου τοῦ Βυζαντίου, ἱερομονάχου ἐκ κεφαλληνίας »³.

Τὴν ἀνέκδοτον αὐτὴν ἀπολογία, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σύλβ. ἀναφέρεται καὶ εἷς τινὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νεοφανεῖς ἅγιους, ἐγνώριζεν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, παραλαβὼν ἐξ αὐτῆς στοιχεῖα τινα⁴.

Ὁ Γεώργιος Ζαβίρας, ἐξ ἄλλου, ἀναφέρει ὡς ἔργα τοῦ Συλβ. τὴν ὡς ἄνω ὑπὲρ Μάρκου Ἐφέσου ἀπολογία, ὡς καὶ τινὰ κατάλογον τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν νεοφανῶν ἁγίων⁵, θεωρήσας δηλονότι τὸ τελευταῖον τοῦτο ὡς ἰδιαίτερον ἔργον αὐτοῦ. Ὁ αὐτὸς δὲ Ζαβίρας δηλοῖ, ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς του⁶. Εἰς τὸ χειρόγραφον διὰ τῆς γραφῆς τοῦ αὐτοῦ Συλβ., ὑπάρχει καὶ « Ἰσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἐκδοθέντος πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ γράμματος περὶ ἱεροῦ Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Ἐθγενικοῦ καὶ τῆς τούτου ἐτησίου ἑορτῆς »⁷. Ὡς ἐκ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένων ἐν τῷ χειρο-

¹ < Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα >, τόμος Β', Ἀθῆναι 1937, σ. 746.

² Ὁ Ἑλίος Ἀ. Τσιτσέλης εἰς τὰ: Κεφαλληνιακὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθῆναις 1904, σ. 14, σημ. 8. κακῶς ἀποκαλεῖ αὐτὸν Σαμουὴλ Βυζάντιον.

³ Φ. 377β. Τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ χειρογράφου.

⁴ Ἐπιστολὴ Εὐγενίου Βουλγάρου πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίριον. Περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα Ἁγίου τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γινομένων ἐν αὐτῇ θαυμάτων, Ἀθήνησιν 1844, σ. 22, 25, 26.

⁵ Γεωργίου Ἰωάννου Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, ἐκδοθὲν ὑπὸ Γεωργίου Π. Κρέμου, Ἀθήνησιν 1872, σ. 529. Εἰς τὴν σελ. 538 τοῦ αὐτοῦ ἔργου, ὁ Ζαβ. διαλαμβάνων πάλιν περὶ τῶν ἔργων τοῦ Συλβ. γράφει: « ἔργα-ρην ἀπολογία περὶ Μ. Ἐφέσου ἐν ἧ καὶ κατάλογον... ».

⁶ Αὐτόθι, σ. 538.

⁷ Φ. 390α - 394β. Ἰδ. σχετικὰ: Μανουὴλ Ἰ. Γεδεών, Πατριαρχικὸί πίνακες, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1890, σ. 633, σημ. 1158. Β.Ζ. 11, 1902, σ. 65 - 67.

γράφῳ καταφαίνεται, ὁ Σύλβ., παρὰ τὴν οἰκείωσίν του μὲ τὰ θεολογικὰ πρῶτα, ἦτο μέτοχος μετριωτάτης παιδείας. Τοῦτο καταδεικνύεται ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν συντακτικῶν καὶ γραμματικῶν σφαλμάτων κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ ἐκ τῆς σωρείας τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀντιγραφὴν.

Ἡ ἐπισταμένη ἀνάγνωσις καὶ ἐξέτασις τοῦ ποιητικοῦ μέρους τῆς ἀκολουθίας τῶν τριῶν « διδασκάλων », γεννᾷ ὠρισμένα προβλήματα καὶ ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα αὐτῆς καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνδεομένων. Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς: « Ἄλλως δὲ αὐτῆς τῆς τῶν τριῶν διδασκάλων ἀκολουθίας ἢ γλῶσσα εἶναι γλαφυρά, πλήρης λέξεων ποιητικῶν, καλοσύντακτος, ἐκ δὲ ρυθμικῆς ἐπόψεως ἄπαιστος. Πάντως τῶν ῥομάτων αὐτῆς ἢ σύνθεσις ὀφείλεται εἰς χεῖρας ἐλλογίμους καὶ συνεπεῶς οὐδὲν ἡμᾶς καλύει νὰ παραδεχθῶμεν συντάκτας τοὺς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευομένους διδασκάλους »¹. Ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς εἶδε δηλαδὴ μίαν ἀνομοιογένειαν μεταξὺ τοῦ κυρίως ποιητικοῦ μέρους τῆς ἀκολουθίας καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνδεομένων, θεωρήσας τὸ πρῶτον μὲν τέλειον φραστικῶς καὶ ρυθμικῶς, τὰ λοιπὰ δὲ ὡς μηδεμίαν μετ' αὐτοῦ ἔχοντα σχέσιν, δι' ὃ καὶ ἐξέλαβε ταῦτα ὡς μεταπλάσεις.

Ἐν τούτοις, ἡ ἐπισταμένη ἐξέτασις τοῦ ῥηματικοῦ τούτου μέρους πᾶν τοῦναντίον καταδεικνύει ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν, συντακτικὴν, ἐκφραστικὴν καὶ μελικὴν αὐτοῦ ἀριότητα. Τοῦτο γέμει ἀσυναξιών, ἀκυρολεξιῶν, καταχρήσεων ἐννοιολογικῶν, μετρικῶν παρεκκλίσεων καὶ ἀντιγραφῶν ἐκ παλαιότερων καὶ δὴ καθιερωμένων εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν ὕμολογικῶν πηγῶν. Ἐπαναλήψεις δέ, ῥητορισμοί, κενολόγος μεγαλοστομία μαρτυροῦν ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἔλλειψιν ἀνωτέρας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Κατωτέρω θὰ ἀναφέρωμεν τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ σημεῖα, τὰ ἐπαληθεύοντα πλήρως τὰς ὡς ἄνω παρατηρήσεις καὶ θέτοντα ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν γνησιότητα τῆς ἀκολουθίας. Βεβαίως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μεταξὺ τοῦ ἀναφερομένου χρόνου τῆς συγγραφῆς του (1456) καὶ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ (1731) μεσολαβοῦν περὶ πού τρεῖς αἰῶνες. Τοιαῦται φθοραὶ ὅμως θὰ ἦσαν ἐμφανεῖς ὅπως δὴποτε κατὰ μέγα μέρος, καὶ δὴ εἰς τὸν Κανόνα ὅστις φέρει ἀκροστιχίδια. Ἡ ἀντιγραφὴ ἐκ παλαιῶν ὕμολογικῶν πηγῶν, ἀντιγραφὴ καὶ αὐτῆς τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ Κανόνος ὡς θὰ ἴδωμεν, λάθη ἐπαναλαμβανόμενα καθ' ὅμοιον τρόπον, λάθη ἐκφράσεως καὶ συντάξεως καὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ μετρικὴ τῶν στίχων εἶναι ἀμειπτος καὶ ἐπομένως οὐδεμία φθορὰ τοῦ κειμένου θὰ ἔγινε,

¹ Ἡλία Ἄ. Τσιτσέλη, ἐνθ' ἀν. σ. 17, σημ. 3. Ε.Φ.Σ.Π., ἔτος Η', 1904, σ. 18. Κ. Γ. Μαμόνη, ἐνθ' ἀν., σ. 34.

¹ B.Z. 11, 1902, σ. 54.

ὀφείλονται ὀπωσδήποτε εἰς τὴν χεῖρα τοῦ συγγραψαντος καὶ ὄχι τοῦ ἀντιγραφέως.

Ἡ ἀκολουθία ἀπὸ ἀπόψεως τυπικοῦ εἶναι πλήρης. Ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου οὐδεμίαν ποικιλίαν θεμάτων ἢ πληροφοριακῶν στοιχείων παρουσιάζει. Τὸ θέμα τῆς ἐξάρσεως τῶν κατὰ τῶν δυτικῶν παρεμβάσεων ἀγώνων τοῦ Μάρκου, διαλαμβάνεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς. Μόνη παρέχεται ἡ πληροφορία, ὅτι ὁ Μᾶρκος ἦτο γνώστης τῆς « ἔσω » καὶ τῆς « θύραθεν » παιδείας καὶ ὅτι ἴδρυσεν εἰς τὴν Ἐφεσον « *μουσεῖα δύο καὶ δέκα* », ὅπου ἐσύχναζεν « *ὁ χορὸς τῶν ἐναρέτων* » καὶ ὅπου ἐδίδαξεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἱεροδιάκονος Ἰωάννης (φ. 353^β). Ὅτι ὁ Μ. Εὐγενικός ὑπῆρξεν ἰδρυτῆς δώδεκα σχολείων ἐν Ἐφέσῳ, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ μαρτυρεῖται. Μὴ ἐπικυρουμένης ὅμως ἐκ τῶν κατωτέρω παρατηρήσεων τῆς γνησιότητος τῆς ἀκολουθίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπικυρωθῇ καὶ ἡ ἀξιοπιστία τῆς μαρτυρίας αὐτῆς. Βέβαιον μόνον φαίνεται, ὅτι ἡ ὡς ἄνω μαρτυρία δὲν εἶναι ἄσχετος μὲ τὴν ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν Εὐγενικῶν διατήρησιν τοῦ πατρικοῦ φροντιστηρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Παρατηρήσεις. Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ παρατηροῦνται :

Α'. Ἀντιγραφαί. Αἱ ἀντιγραφαί αὐταὶ ἀφοροῦν εἰς τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ Κανόνος, εἰς τὰ Θεοτοκία καὶ εἰς τινὰς λοιποὺς στίχους τῶν προσομοίων ἢ τῶν ἰδιομέλων, τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ σύνολον αὐτῆς. Ὁ Κανὼν τῆς ἀκολουθίας φέρει τὴν ἀκροστιχίδα « *Πτωχὸν παθῶν δεῖξόν με εὐχαῖς σου μάκαρ* » (φ. 357)¹. Αὕτη εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ Κανόνος τοῦ Ἰωσήφ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Καλυβίτην (15 Ἰανουαρίου)², ἐν τῷ ὁποίῳ Κανόνι τὸ νόημα τῆς ἀκροστιχίδος εὐρίσκεται βεβαίως τελείως προσηρμοσμένον πρὸς τὸ νόημα τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου. Ἡ ἀκροστιχὶς ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι εὐστόχος διὰ τὸν Κανόνα τοῦ Μάρκου. Ὡς πρὸς τὰ Θεοτοκία παρατηροῦμεν, ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν ἔχουν ληφθῆ εἴτε ἰδίαις λέξεσιν, εἴτε παρηλλαγμένα κάπως ἐκ παλαιότερων Θεοτοκίων καὶ μάλιστα καθιερωμένων εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν. Τοιαῦται ἀντιγραφαί καὶ παραλλαγαί εἶναι αἱ κάτωθι³.

¹ Ἐκ ταύτης ἐλλείπει ὀπωσδήποτε τὸ Υ τῆς λέξεως « *εὐχαῖς* »· ἕτερα δὲ τέσσαρα γράμματα αὐτῆς, κανονικῶς ἐλλείποντα, φαίνεται ὅτι ἀναπληροῦνται, καθὼς βεβαίως, διὰ τῶν ἀρχικῶν ξένων Εἰρημῶν.

² Ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ Κανόνος τοῦ Ἰωσήφ ἔχει « *Πτωχὸν παθῶν με δεῖξον εὐχαῖς σου μάκαρ, Ἰωσήφ* ». Βλ. Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ Ἰωάννου Μαρτίνο, Μηνοῦ Ἰανουαρίου, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 142.

³ Ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις ἀποκαθίστανται. Χωρίζονται μετρικῶς οἱ στίχοι, δηλουμένοι τῶν Εἰρημῶν. Αἱ ἀναπτῆξις γραμμάτων τίθενται ἐντὸς παρενθέσεως. Τινὰ στοιχειωδέστατα λάθη, πρὸς εὐὸδωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου, διορθοῦμεν.

Τὴν ὠραιότητα.

Θεομακάριστε,
 μήτηρ ἀνύμφευτε,
 τὴν ἀσθενοῦσάν μου
 ψυχὴν θεράπευσον,
 διτι συνέχομαι πολλοῖς
 ἐν πταίσμασι, Θεοτόκε,
 διὰ τοῦτο κράζω σοι
 στεναγμῶ τε καὶ δάκρυσι,
 δέξαι με, πανάσπιλε,
 τὸν πολλὰ πλημμελήσαντα,
 ἵνα ἐν παρηγοίᾳ κραυγάζω :

« Χαῖρε ἡ κεχαριτωμένη ».

(Θεοτοκίον Κάθισμα, φ. 356α).

Πρόκειται περὶ παραλλαγῆς Θεοτοκίου Καθίσματος εἰλημμένου ἐκ τῆς Παρακλητικῆς (᾽Ορθρος, πρῶτα Τρίτης, τοῦ γ' ἤχου)¹.

Ἄρματηλάτην Φαραώ.

Χαῖρε κατάρας παλαιᾶς ἡ λύτρωσις
 καὶ ἐδλογίας πηγὴ.
 Χαῖρε, ζωῆς μήτηρ,
 ἄδον ἢ καθαίρεσις,
 θανάτου ἢ ἀναίρεσις.
 Χαῖρε, λύσις τῆς λύπης,
 χαρᾶς χωρίον ἐδρύχωρον.
 Χαῖρε, Θεοτόκε πανύμνητε.

(Θεοτοκίον τῆς α' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος, φ. 357α).

Πρόκειται περὶ ἀντιγραφῆς ἐκ παλαιότερου Κανόνος εἰς τὴν Θεοτόκον².

Οὐρανίας ἀψίδος δροφυργέ.

Θεῖον ὄπλον σε ἔχω
 χαῖρε, πιστῶν Δέσποινα.
 Χαῖρε, κραταιὰ προστασία.

¹ Ἄνδρέου τοῦ Ἰδρωμένου - Σπυρίδωνος ἱερομονάχου Ζεφροῦ, Παρακλητικὴ, ἔκδοσις 7η, Βενετία 1900, σ. 110.

² Θεοτοκάριον ὠραιότατον καὶ χαρμόσυνον. Τὸ πρὶν ἐπιμελῶς συγγραφέν ἐκ τῶν τοῦ Ἁγίου ὄρους βιβλίων παρ' Ἁγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητὸς καὶ τὸ νῦν μετατυπωθέν τε καὶ διορθωθέν... παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίκων, Ἐνετίσιν, ἀρχαί, σ. 151.

*Χαῖρε, ἀντίληψις.
Χαῖρε, βοήθεια
ἁμαρτωλῶν. Χαῖρε, τεῖχος
τῶν προσκαλουμένων σε.
Χαῖρε, τοῦ κόσμου χαρά.*

(Θεοτοκίον γ' ᾠδῆς, φ. 357β).

Πρόκειται περὶ ἀντιγραφῆς ἐκ τοῦ ἰδίου Κανόνος εἰς τὴν Θεοτόκον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλήφθη καὶ τὸ προηγούμενον Θεοτοκίον τῆς α' ᾠδῆς¹.

Θείας πίστεως.

*Θείας γέγονας σκηνῆ τοῦ λόγου,
μόνη, πάναγνε Παρθενομήτορ,
τῇ καθαρότητι ἀγγέλους ὑπερέχουσα,
τὸν ὑπὲρ πάντας ἐμὲ χοῦν γενόμενον,
μεμολυσμένον σαρκὸς ἁμαρτήμασι
ἀπακάθαρτον, Παρθένε, τοῖς ἐνθέοις νόμασι,
παρέχουσα, ἀγνή, τὸ μέγα ἔλεος.*

(Θεοτοκίον Κάθισμα γ' ᾠδῆς, φ. 358α).

Εἶναι παραλλαγή Θεοτοκίου Καθίσματος τῆς Παρακλητικῆς. ('Εσπέρα Δευτέρας, τοῦ γ' ἤχου)².

Ἰλάσθητί μοι, Σωτήρ.

*Χαρίσθητε αἱ δειναὶ (sic)
καὶ ἰκεσίαις πταισμάτων μου (sic)
Θεοκυῆτορ, ἀγνή³,
καὶ τύχοιμεν, Πάναγνε,
τῆς θείας ἐλλάμψεως
τοῦ ἐκ σοῦ ἀφράστως
σαρκωθέντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.*

(Θεοτοκίον ε' ᾠδῆς, φ. 359α).

Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι εἶναι παρεφθαριμένοι. Πρόκειται περὶ παραλλαγῆς Θεοτοκίου τῆς Παρακλητικῆς. (Πρωτὰ Κυριακῆς τοῦ πλαγίου δ' ἤχου)⁴, ἔχοντος ὡς ἑξῆς:

*Ῥυσθείημεν τῶν δεινῶν
πταισμάτων ταῖς ἰκεσίαις σου,*

¹ Αὐτόθι.

² Παρακλητικῆ, ἐνθ' ἄν., σ. 105.

³ Ἐν τῷ χειρ. ἀγνῆς.

⁴ Παρακλητικῆ, ἐνθ' ἄν., σ. 324.

Θεογεννητορ ἀγνή,
καὶ τύχοιμεν, Πάναγνε,
τῆς θείας ἐλλάμψεως
τοῦ ἐκ σοῦ ἀφράστως
σαρκωθέντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἄστροις ὁ οὐρανὸν τοῖς ἄστροις.

Ἡμεῖς, ἀγνή Θεοτόκε,
ἐν σοὶ κανχώμεθα ἀεὶ
καὶ πρὸς Θεόν σε ἔχομεν
τεῖχος¹ καὶ προστασίαν·
τὴν χεῖρά σου τὴν ἄμαχον
ἐκτεινον τοῖς σοῖς δούλοις
καὶ θραῦσον τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν
προσεβείαις τοῦ ἱεράρχου.

(Ἐξαποστειλάριον Θεοτοκίον θ' ᾠδῆς, φ. 364α).

Εἶναι παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ Ἐξαποστειλαρίου Θεοτοκίου τοῦ Μεγάλου Ὁρολογίου « Ἡμεῖς ἐν σοὶ κανχώμεθα » (πρωτὰ Σαββάτου), ὅπερ συχνάκις χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς μνήμας ἁγίων².

Ἐτεροὶ στίχοι, παρουσιάζοντες καταφανῆ ἀντιστοιχίαν μετὰ στίχους παλαιότερων ὑμνογραφικῶν πηγῶν, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι, ὅσους βεβαίως ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Πρὸς εὐκολίαν συγκρίσεως, παραθέτομεν τὰ χρησιμεύσαντα ὡς πρότυπα ὑμνογραφικὰ ἀποσπάσματα.

Δεῦτε, ἅπαντα τῆς γῆς τὰ πέρατα, τὸν στερεώσαντα τὴν εὐσέβειαν δοξολογήσωμεν, Μᾶρκον τὸν Εὐγενικὸν καὶ πολυάθλον, οἱ μὲν, μιμούμενοι τὸν ἔνθεον αὐτοῦ ζῆλον καὶ τὰ παλαιόματα, οἱ δέ, τοὺς πόνοους καὶ τοὺς μόχθους ὑπὲρ τῆς ἀμωμῆτου πίστεως· καὶ ἔτεροι, τὰς ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ αὐτοῦ κακαπαθίας· ἄλλοι δὲ πάλιν, τὴν περίοδον αὐτοῦ καὶ τῆς θαλάσσης τὰ ναύγια.	Τὰ κατὰ πόλιν δεσμὰ καὶ τὰς θλίψεις σου τίς διηγῆσεται, ἀπόστολε Παῦλε; Τὸν κόπους, τοὺς μόχθους, τὰς ἀγρυπνίας, τὰς ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ κακοπαθίας, τὴν περίοδον, τὸν βυθόν, τὰ ναύγια;
--	--

¹ Ἐν τῷ χειρ. τοῖχον.

² Ὁρολόγιον τὸ μέγα. Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 81.

Ἵνα κόσμον κερδήσῃ
καὶ τῇ ἀληθείᾳ παραστήσῃ,
μέχρι θανάτου ἐκινδύνευε...
(Ἰδιόμελον, φ. 355β).

Πάντα ὄν ὑπέμεινας
ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί σε Χριστῷ,
Ἵνα κόσμον κερδήσῃς...
(Ἰδιόμελον Ἀνδρέου Κρήτης
εἰς τὸν Ἀπόστ. Παῦλον)¹.

Ἐξεχύθη ἡ χάρις τοῖς σοῖς χεῖλεσιν,
ὄσιε Πάτερ,
καὶ γέγονας στυλός
τῆς τοῦ Χ(ριστοῦ) Ἐκκλησίας,
διδάσκων τὰ πέρατα τῆς γῆς
μωρολογίας ἀπέχεσθαι.
(Ἰδιόμελον, φ. 356β).

Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χεῖλεσί σου,
ὄσιε Πάτερ,
καὶ γέγονας ποιμὴν
τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας,
διδάσκων τὰ λογικὰ πρόβατα
πιστεύειν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον...
(Ἰδιόμελον εἰς τὸν Ἅγιον Βασίλειον)².

Τοῖς πᾶσιν μὲν ἐξέλαμψεν
ὁ βίος αὐτοῦ ὡς ἀστραπή,
ἀλλὰ καὶ ὥσπερ βροντὴ
εἰς οὐς ὁ ἥλιος ἐφορᾷ.
(Ἰδιόμελον, φ. 365α).

Ἐξέλαμψεν ὁ βίος ὡς ἀστραπή,
ἐξεχύθη δέ, Πάτερ, ὁ φθόγγος σου
ὥσπερ βροντὴ
πᾶσιν οὐς ὁ ἥλιος ἐφορᾷ.
(Ἐκ τοῦ Κανόνος Θεοφάνους Γραπτοῦ
εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον)³.

Β'. Λάθη συντάξεως, ἐκ τῶν ὁποίων συνηθέστερα εἶναι ἡ ἄκαιρος χοῆσις συνδέσμων καὶ ἡ ἀντὶ ῥήματος χρησιμοποίησις τῆς μετοχῆς. Στίχους τινάς, ὀρθοῦς μετρικῶς, ἐμφαίνοντας τὰ ὡς ἄνω λάθη, παραθέτομεν κατωτέρω⁴.

Πανεύφημοι μάρτυρες.

Ἵ Ω Μᾶρκε, λαμπρότατε φωστήρ,
οἴκουμένης ἔσοπτρον,
ἐκ τῆς ἐφάσ ἀνέτειλας
πάμφωτος ἥλιος,
καὶ καταλαμπρύνων
πᾶσαν τὴν ὀφῆλιον
ἀκτίσι⁵ διδαγμάτων ὀρθότητος,

¹ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ - Ἰωάννου Μαρτίνοῦ, Μηνιαῖον Ἰουνίου, ἐν Ἀθήναις (ἄνευ χρονολ.), σ. 118.

² Μηνιαῖον Ἰανουαρίου, ἐνθ' ἄν., σ. 5, 7 (καὶ ἄλλαχοῦ εἰς τὰ Μηνιαῖα).

³ Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, Ἐκλογή ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ὑμνογραφίας, Ἀθήναι 1949, σ. 200.

⁴ Αἱ κακῶς ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως τεθεῖσαι λέξεις δηλοῦνται δι' ἀραιῶν γραμμάτων.

⁵ Ἐν τῷ χειρ. ἀκτίνας.

Χ(ριστὸ)ν ἰκέτευε
 ὀρθοδόξως πολιτευέσθαι
 τοὺς τελοῦντας
 τὴν πάνσεπτον¹ μνήμην σου. (φ. 353α)

Ἄρματηλάτην Φαραώ.

Τὴν ἀτοπίαν θροιαμβεύσας, ἔνδοξε,
 τῶν κακοδόξων ἐχθρῶν
 καὶ ἐπιστηρίζων
 πιστοὺς τῷ Κ(υρί)ῳ τε,
 διό σε μακαρίζομεν
 τῷ Θεῷ ἐκβοῶντες
 τοῦ σιτηριχθῆναι πρεσβείαις σου
 πίστιν ἀληθῆ καὶ ἀνόθευτον. (φ. 357α)

Οὐρανίας ἀψίδος.

Νοῦν ἀθόλωτον ἔχων
 καὶ σταθερόν, ἄγιε,
 πρόβολος καὶ πύργος ἐδείχθης
 εἰς τοὺς παράφρονας,
 ἀποσκορπίσας γὰρ
 τῶν ἐναντίων φληγάφους,
 πονηρὰν συνάθροισιν,
 σοφίας λόγῳ σου. (φ. 357β)

Ἰλάσθητί μοι, Σωτήρ.

Ἡδέσθη πᾶσα ἡ γῆ
 τὰ σὰ λαμπρὰ κατορθώματα·
 τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὀρθὴν
 πίστιν, παμμακάριστε
 θεόφρον, ἐκήρυξας
 καὶ τρανῶς ἐλέγξας
 δυσσεβῶν τὰ ἀιοπήματα. (φ. 358β)

Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ ὁ οὐρανός.

Ἀπάντων ἀνεδείχθης καθηγητῆς
 καὶ ἀκέστῳρ ψυχῶν καὶ σωμάτων τε,
 καθοδηγῶν

¹ Ἐν τῷ χειρ. μπάσεπτον.

ὡς θεοπτικώτατος Μωϋσῆς,
 οὐδ' μιμητῆς γενόμενος
 σχίζοντος¹ τὴν θάλασσαν τῶν ἐχθρῶν,
 ὁ δ ε υ σ α ς ἀκωλύτως
 εἰς γῆν ὀρθοδοξίας
 τοὺς ἐναντίους τροπώσάμενος. (φ. 363β)

Ῥητόρων ἐναντίων τὰς μηχανὰς
 ὡς ἀράχνης ἰστὸν ἐξηφάνισας,
 Μᾶρκε σοφέ,
 λόγοις τῶν δογμάτων σου τῶν ὀρθῶν,
 καὶ νουθετῶν τὴν ποίμνην σου
 νόθα ζιζανίων καὶ ἀκανθῶν
 βλαστήματα ἐκτέμνειν,
 αἰρέσεις κακοδόξων,
 τῇ ὀρεπᾶνῃ τῆς θείας ὀρθότητος. (φ. 363β)

Γ'. Μετρικαὶ παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ ἀναφερομένου Εἰρημοῦ, ὑπάρχουν πάρα πολλά. Παραλείψεις ἢ περισσεύματα συλλαβῶν, ἔλλειψις ὁμοτονίας εἰς στίχους τινὰς παρατηροῦνται συνηθέστατα. Πολλάκις ὅμως ὑπάρχουν παραλείψεις ὀλοκλήρων στίχων ἐκεῖ, ὅπου τὸ νόημα δὲν δεικνύει χάσμα, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ φθορὰ τοῦ κειμένου, προσέτι δὲ καὶ ὀλοσχερεῖς ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ Εἰρημοῦ.

Δείγματα τῶν σοβαρωτέρων μετρικῶν παρεκκλίσεων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ, παρέχουμεν κατωτέρω. Σημειοῦμεν τὰς παραλείψεις στίχων.

Χαίροις ἀσκητικῶν ἀληθῶς.

Μέγας τῆς ἐκκλησίας φωστήρ
 οὐδ' ἀνεδείχθης ἀληθῶς, Μᾶρκε πάνσοφε,
 στηρίζων πιστῶν τὰς πόλεις
 καὶ τὰς ψυχὰς πρὸς Θεὸν
 ἀμιάντιφ δόξῃ πολιτεύεσθαι
 καὶ μὴ ὑπακούειν καινοφωνίας ζιζάνια²,
 τῶν ἐναντίων
 παραχαράττοντας δόγματα³,

¹ Ἐν τῷ χειρ. *σχίζοντας*.

² Ἠνώσαμεν μετρικῶς τοὺς δύο στίχους εἰς ἓνα, πρὸς ἀποφυγὴν περικοπῆς ἐν τῷ μέσῳ λέξεως.

³ Σχετικὰ μὲ τὸν στίχον ἰδ. περαιτέρω, σ. 384 (γ).

ἃ οὐκ οἶδαμεν
 ἀπ' ἀρχῆς οἱ χριστόννομοι¹.
 Προφθάσον οὖν, πανεύφημε,
 καὶ φύλαξον ἅπαντας
 καινοτομίας ἀτόπων
 --- ⌊ --- ⌊ ---
 - ⌊ - - ⌊ -
 καὶ ἐχθρῶν τῶν πολεμούντων
 ἀδιαλείπτως κακῶς. (φ. 354β - 355α)

Στυλὸς τῆς εὐσεβείας σαφῶς
 Μᾶρκε, ἐφάνης ὡς Μωσῆς ὁ πανθαύμαστος,
 ἐξάγων τοὺς ὀρθοδόξους
 φαραωνίτου² χειρῶν
 καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀγαγὼν αὐτούς,
 κἀκεῖθεν γὰρ ἔλαβες
 τὰ ὀρθότατα δόγματα
 ⌊ - - - ⌊ -
 ⌊ - ⌊ - - - ⌊ - -
 καὶ παρέδωκας
 τοῖς πιστοῖς³, ἱερώτατε.
 Ἐλαμψας, εὐσεβέστατε,
 πατήρ ἡμῶν ὄσιε,
 ὡς ἔωσφόρος τῷ κόσμῳ
 καὶ ἐκδιώξας κανόνιοιαν
 μανίαν καὶ σκότος
 τῶν ἀφρόνως πολεμούντων
 πίστιν τὴν ἄσειστον. (φ. 355α)

Πύργος ἐρηρειασμένος Χ(ριστ)ῶ,
 Μᾶρκε, ἐδείχθης εὐσεβῶν περιτείχισμα,
 τὸ κλέος τῶν ὀρθοδόξων
 καὶ ἐκκλησίας λαμπτήρ,
 ᾧ λαμπρὰ βραβεῖα νίκης ἤρατο,
 μεθ' ὧν⁴ ἐπανῆλθες τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων⁵

¹ Ἐν τῷ χειρ. χριστόννομοι.

² Ἐν τῷ χειρ. φαραωνίων.

³ Ἐν τῷ χειρ. τῶν πιστῶν.

⁴ Ἐν τῷ χειρ. δι' ὧν.

⁵ Ἠνώσαμεν μετρικῶς τοὺς δύο στίχους εἰς ἓνα. Εἰς τὸν στίχον αὐτόν, ὡς καὶ εἰς τὸν προηγούμενον, ὑπάρχει πλήρης ἀσυνταξία.

⊥ - - - ⊥ -

⊥ - - ⊥ - - - ⊥ - -

καὶ ὑπέρτερος
ἀνεδείχθης τοῖς πέρασιν·
ἔοιτος γὰρ τὰ τρόπαια
διώκων κακόνοιαν
καὶ νικηφόρος ἐφάνης

⊥ - - - ⊥ - - - ⊥ - -

- ⊥ - - - ⊥ -

θαυμαστὸς τῶν πλανωμένων
ἐξακουστὸς τῶν πιστῶν.

(φ. 355β)

Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον.

Καινοτομίας τὰ νέφη τὰ χαλεπὰ
ἐκδιώξας, παμμάκαρ, καρτερικῶς,
ἄβλαβῶς διεφύλαξας
τῶν πατέρων διδάγματα·
τοὺς δὲ εἰς ὕψους λαλήσαντας
ἀδικίαν διήλεγξας
καὶ στερωθῶς ἀνθιστάμενος
παρὰ νόμον συνάξεως,
διελέγχων τὴν ἄνοιαν
καὶ τὴν τούτων φανλότητα.

ᾠθῆν ἀνεβόας πρὸς τὸν πάντων δεσπότην ;
« Ἴλεως γενοῦ, Κ(ύρι)ε,
τοῖς πρὸς σε εὐσεβῶς μετανοοῦσιν,
ὡς μόνος πολυέλεος ».

(φ. 356α - 356β)

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους ὑπάρχουν πλεῖσται μετρικαὶ παρεκκλίσεις, ἰδίως εἰς τοὺς ἕξ τελευταίους, οἵτινες ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀκτώ καὶ οἵτινες οὐδεμίαν μετρικὴν ἀντιστοιχίαν ἔχουν πρὸς τὸν Εἰρημόν¹.

Τὴν ἄρραιότητα.

Παύλου συνέκδημος
ἐδείχθης, πάνσοφε,
Μᾶρκε πανθαύμαστε,
πιστῶν τὸ καύχημα

¹ Τοὺς στίχους αὐτοὺς, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρρῦθμους, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν, ἐχωρίσαμεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νοήματος.

καὶ τὴν ὀρθόδοξον καλῶς
 εἰτήρησας ἐκκλησίαν,
 ὅτι ἐστήριξας ἡμᾶς
 καινοφρονούντων¹ ἀπέχειν
 καὶ γέγονας φωστήρ δαδουχῶν
 τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. (φ. 356β)

Εἰς τοὺς πέντε τελευταίους ὡς ἄνω στίχους, ὑπάρχει πλήρης ἄρρυθμία, προσέτι δὲ ἔλλειψις δύο δλοκλήρων στίχων.

Οὐρανίας ἀψίδος.

Πατῶν τὰ σκῆπτρα
 ἀνακτόρων, ἔνδοξε,
 οὐδὲν λελόγισαι
 μηδὲ δειλιάσας
 τὴν τούτων ῥώμην, πολύαθλε,
 στερρῶς δὲ ἔκραζες
 πλατυσμῶ εὐσεβείας:
 « οὐκ ἀρνοῦμαι πατέρων παράδοσιν ». (φ. 357β)

Οἱ στίχοι οὐδεμίαν μετρικὴν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὸν Εἰρημόν.

Φώτισον ἡμᾶς τοῖς προστάγμασί σου.

Ὅρον τὸν ὀρθόν,
 Μάρκε θεῖτε, οὐκ ἐσάλευσας
 ἀλλ' ὡς προῖκα τοῦτον
 τῇ οἰκουμένῃ² ἐπροικοδότησας.

Νόσων χαλεπῶν
 τοὺς πιστούς, μάκαρ, διέσωσας
 εἰς τὰς παγίδας τῶν ἀντιπάλων
 καὶ κακοδόξων τὴν σκοτόμαιναν. (φ. 358β)

Πλὴν τῶν δύο πρώτων στίχων ἀμφοτέρων τῶν τροπαρίων, οἱ λοιποὶ στίχοι εἶναι ἄρρυθμοι.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ρυθμικῶν παρεκκλίσεων, στοιχειῶδες λάθος μορφῆς ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ ὅτι τὸ ἔφυμνιον τοῦ Οἴκου³ εἶναι τελείως διάφορον τοῦ ἔφυμνίου τοῦ Κοντακίου⁴.

¹ Ἐν τῷ χειρ. καινοφρονούντας.

² Ἐν τῷ χειρ. τὴν οἰκουμένην.

³ « Τὸ στέμα γὰρ ὑπάρχεις τῆς ὀρθῆς, τρισμάκαρ, πίστεως ».

⁴ « Τῶν εὐσεβῶν ὀρθοδόξων τὸ σύστημα ».

Δ'. Ἄστοχοι ἔκφρασεις. Ἐπάρχουν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ ἔκφρασεις, αἱ ὁποῖα ἐτέθησαν ἀστόχως καὶ κατὰ τρόπον παραλλάσσοντα τὸ ἀληθές νόημα τῶν στίχων. Ἐξ αὐτῶν αἱ μᾶλλον χαρακτηριστικαί εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

α') *Παύλου συνέκδημος εἰδείχθης, πάνσοφε...* (φ. 356β). Συνέκδημος τοῦ Παύλου ὑπῆρξεν ὁ ἀπόστολος Τιμόθεος καὶ ὄχι ὁ Μάρκος (πρβλ. Κοντάκιον εἰς τὸν ἅγιον Τιμόθεον)¹.

β') *Τὴν οἰκουμένην ἔσιτησας, εἰς δμώνυμον πίστιν...* (φ. 357α). Ἡ «*δμώνυμος πίστις*» δὲν ἔχει θέσιν ἐδῶ (πρβλ. Ἀπολυτίκιον εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευήν, ὅπου ἡ αὐτὴ ἔκφρασις χρησιμοποιεῖται εὐστόχως)².

γ') *... καὶ μὴ ὑπακούειν καινοφωνίας ζιζάνια, τῶν ἐναντίων παραχαράττοντας δόγματα...* (φ. 354β. Ὀλόκληρον τὸ τροπάριον σ. 380·381). Εἴτε τὸ «*παραχαράττοντας*» πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς «*παραχαράττοντα*», εἴτε ὄχι, οἱ στίχοι αὐτοὶ δὲν ἀποδίδουν τὴν δέουσαν ἐννοιολογικὴν σημασίαν. Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ νοηθοῦν ἐδῶ τὰ παρακεχαραγμένα «*δόγματα τῶν ἐναντίων*». Ἡ ὡς ἄνω ἔκφρασις ὅμως, διαστρεβλοῖ τὸ νόημα τοῦτο.

δ') *Ἐγμνοῦμεν, ἔνδοξε, καὶ πιστῶς σε τιμῶμεν, οἱ ἀνάξιοι τοιούτων ἐγκωμίων...* (φ. 363α). Ἡ ἔκφρασις «*ἀνάξιοι τοιούτων ἐγκωμίων*» εἶναι ἄστοχος. Τὸ νόημα τῶν στίχων πρέπει νὰ εἶναι: «*Σὲ ὑμνοῦμεν, ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι εἴμεθα ἀνάξιοι νὰ συνθέσωμεν τοιούτους ὕμνους*». Ἡ ἄνωτέρω ἔκφρασις ὅμως δὲν ἀποδίδει τὸ νόημα τοῦτο.

ε') *Τί σε νῦν προσείπωμεν, ἅγιε, ζηλωτὴν ἄλλον Ἡλίαν τὰς αἰρέσεις ἐκτεμῶν* (sic), *Ἰωάννην Θεολόγον νοημάτων τῶν γραφῶν*; (φ. 364β). Οἱ ἄνωτέρω στίχοι, ὡς καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τοῦ τροπαρίου, κατὰ τὸν Εἰρημόν «*Τί ἡμᾶς καλέσωμεν ἅγιοι*», εἶναι ὀρθοὶ μετρικῶς. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ κακῶς κείμενον «*ἐκτεμῶν*» τοῦ δευτέρου στίχου, ὑπάρχει καὶ πλήρης ἀσάφεια εἰς τὸ νόημα τοῦ τρίτου στίχου.

Πλείστας ἄλλας παρατηρήσεις, ἀποδεικνύουσας πᾶν ἄλλο ἢ τελείαν μετρικῶς καὶ φραστικῶς τὴν ἀκολουθίαν, θὰ ἠδύνατό τις ἐξετάζων τὸ χειρόγραφον νὰ ἐκφέρῃ. Ἀνεφέραμεν τὰς πλέον καιρίας καὶ πλέον χαρακτηριστικὰς. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὀπωσδήποτε τὸ ἁσματικὸν μέρος τῆς ἀκολουθίας δὲν ὀφείλεται, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ Ἄθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, εἰς «*χειρας ἐλλογίμους*»³.

Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν γνησιότητα τῆς ἀκολουθίας.

Εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ τρεῖς ἀναφερόμενοι ὡς συνθέσαντες αὐτήν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἐπίσκοπος, δὲν ὑπῆρξαν ἄνδρες

¹ Ὁρολόγιον τὸ μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 304.

² Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ, Μηναιὸν Ἰουλίου, ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 128.

³ Β.Ζ. 11, 1902, σ. 54.

ἐλλόγιμοι. Ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ ἡ εὐσέβεια πρὸ καί, ἰδίως, μετὰ τὴν ἄλωσιν παρήγαγον ἀφθονα προΐοντα, στερούμενα καὶ τῆς πλέον στοιχειώδους φιλολογικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἀξίας. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μίαν τοιαύτην χειρίστης ποιότητος σύνθεσιν ἐπεκύρωσεν ὁ Γεννάδιος Σχολάριος καὶ καθιέρωσεν εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν; Καὶ ἂν θεωρήσωμεν ταύτην ὡς ὀφειλομένην εἰς τοὺς τρεῖς ἀναφερομένους εἰς τὸ χειρόγραφον « διδασκάλους », εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν γνησίαν τὴν βεβαίωσιν τοῦ Σχολαρίου, ἥτις θεσπίζει ὅπως αὕτη ψάλλεται κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου.

Ἡ μὴ παραδοχὴ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπισήμου βεβαιώσεως τοῦ Σχολαρίου, ἥτις παρέχεται εἰς τὸ χειρόγραφον εἰς δημῶδη διάλεκτον καὶ ἥτις καθιερωτὶ τῷ 1456 τὸν Μάρκον Εὐγενικόν ὡς ἅγιον¹, οὐδόλως ἀντιβαίνει πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ ἀμέσως ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

Ἡ ἀκολουθία, τὴν ὁποίαν συνέθεσεν Ἰωάννης ὁ Εὐγενικὸς πρὸς τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ του², ἐψάλλετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατόν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὴν πλήρη ἀποδοχὴν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ, ἄνευ ἐπισήμου τινὸς ἐκκλησιαστικοῦ διακανονισμοῦ³, ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Διότι εἰς τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἁγίων ἰσχὺν ἀπόλυτον ἔχει μόνον ἡ ὁμόφωνος ἀπόφασις κλήρου καὶ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν νὰ προστεθῇ ἀργότερον ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις ἐπισημοποιήσεως⁴. Εἶναι δυνατόν ὅμως ἡ πρᾶξις αὕτη καὶ νὰ παραλειφθῇ⁵.

Διὰ ταῦτα πάντα δεχόμεθα:

α') Ἡ βεβαίωσις τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου, ἡ παρεχομένη εἰς τὸ χειρόγραφον, εἶναι πλαστή, καὶ δὴ συντεθεισα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Συλβέστρου. Ὅτι εἶναι πλαστή, πλὴν τῶν ἄλλων, ἐπικυροῦται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς οὐδὲν ἕτερον χειρόγραφον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, παραδίδεται, ὅχι βεβαίως ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν, δηλαδὴ τὴν δημῶδη, ἀλλὰ ὑπὸ ἄλλην τινά, λογίαν, ἥτις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκληφθῇ ὡς γνησία. Μία βεβαίωσις τοῦ Σχολαρίου, ἐπικυροῦσα τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν ἀκολουθίας πρὸς τιμὴν τοῦ διδασκάλου του καὶ ἐπιβεβαιοῦσα τὴν ἀγιότητα αὐτοῦ, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη ποιάν τινά θέσιν εἰς τὴν πληθὺν τῶν χειρογράφων τῶν διασωζόντων

¹ Τὴν βεβαίωσιν αὐτὴν ἀναφέρουν καὶ οἱ: Μαν. Ἰ. Γεδεών, ἔνθ' ἀν., σ. 476 καὶ Ἀ. Ἡ. Τσιτσέλης, ἔνθ' ἀν., σ. 17, σημ. 3.

² « Ἀνάπλασις », Ἀθῆναι 1905, 1 Φεβρ. - 1 Ἀπριλ., ἀριθ. 361 - 365 καὶ « Studi Bizantini » II, Ρώμη 1927, σ. 193 - 235.

³ Πρβλ. Β.Ζ. 11, 1902, σ. 52.

⁴ Ἀμίκα Σ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἁγίων ἐν τῇ ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ, εἰς τὸ περιοδ. « Θεολογία », τόμ. ΙΘ', ἐν Ἀθῆναις 1948, σ. 18 - 52.

⁵ Αὐτόφθι, σ. 41.

ἔργα τοῦ Μάρκου, ἀκολουθίας πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο σχετικὸν μὲ τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν του. Ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις τοῦ 1734, ἡ ἐπισημοποιουσα τὴν ἀγιότητα Μ. Εὐγενικοῦ, συνεξεδίδετο μὲ πολλὰς μεταγενεστέρας ἀκολουθίας¹, ἥτο δηλαδὴ εὐρύτατα γνωστὴ. Ἄλλως τε, ἡ ὑπαρξίς τῆς συνοδικῆς αὐτῆς ἀποφάσεως, τῆς ληφθείσης ἐπὶ πατριαρχίας Σεραφείμ τὸ ἔτος 1734, στηρίζει ἀκόμη περισσότερον τὴν μὴ ὑπαρξίν προτέρας συνοδικῆς βεβαιώσεως τοῦ Σχολαρίου.

β') Τὸ ἁσματικὸν μέρος τῆς ἀκολουθίας, ὡς προαναφέρθη, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εἶναι γνήσιον, ὀφειλόμενον ὅμως, ὅπωςδὴποτε, εἰς ἀμούσους συνθέτας. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν βεβαίως τὰ εἰς δημῶδη γλῶσσαν, συναξάριον καὶ προσφώνησις τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν συνθετῶν αὐτῶν, θὰ πρέπη νὰ ἐκληφθοῦν ὡς μεταγενέστεραι μεταπλάσεις τοῦ Σὺλβεστρου.

Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ἡ βεβαίωσις τοῦ Σχολαρίου, ἡ συνδεομένη μετὰ τῆς ἀκολουθίας, ὡς ὑπεστηρίχθη, εἶναι πλαστὴ, διατὶ νὰ μὴ θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι καὶ ἡ ὅλη κακότηχος ἀκολουθία καὶ ἡ προσφώνησις εἶναι ἐπίσης πλασταί;

Πλαστογράφων πάντων αὐτῶν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὸν Σὺλβεστρον. Οὗτος διατρίβων ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐν μέσῳ φιλενωτικοῦ κλίματος, θελήσας νὰ ἑορτάσῃ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου² καὶ μὴ εὐρῶν πρόχειρον ἑτέραν ἀκολουθίαν, θὰ συνθέσεν ὁ ἴδιος μίαν, τὴν ὁποίαν συνῆψε μετὰ πλαστῆς συνοδικῆς βεβαιώσεως τοῦ Σχολαρίου, διὰ νὰ ἔχη μεγαλύτερον κύρος.

Ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ψάλλεται τὴν 19^{ην} Ἰανουαρίου, ἡμέραν ἀσφαλῶς τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Μάρκου³, καὶ ὄχι τὴν 23^{ην} Ἰουνίου, ἡμέραν τοῦ θανάτου⁴ του. Ὅτι ὁ Σὺλβεστρος ὑπέρξεν ὁ πλαστογράφος αὐτῆς βεβαιούται καὶ διὰ τῶν κάτωθι :

α') Τόσον εἰς τὸ ἁσματικὸν μέρος αὐτῆς, ὅσον καὶ εἰς τὰ μετ' αὐτοῦ συνδεόμενα, παρατηροῦνται στοιχειώδη λάθη γραμματικῆς καὶ συντάξεως, τὰ ὁποῖα παρατηρεῖ τις καὶ εἰς τὴν εἰς τὸ αὐτὸ χειρόγραφον «ἀπολογία» του περὶ Μάρκου.

β') Ἡ ὅλη σύνθεσις τῆς ἁσματικῆς ἀκολουθίας ἔχει μετρικὴν καὶ φραστικὴν ὁμοιογένειαν. Ἡ ὁμοιογένεια αὐτὴ θὰ διεσπᾶτο κάπως, ἂν οἱ συνθέται τῆς ἦσαν οἱ ἀναφερόμενοι τρεῖς.

Ἡ ὅλη σύνθεσις μαρτυρεῖ ἓνα συνθέτην, ἄμουσον, ἔχοντα μόνον μίαν, τρόπον τινά, ἀκουστικὴν ὑμνογραφικὴν παιδείαν, καὶ αὐτὴν βεβαίως ἀτελεῖ. Ὡς τοιοῦτον εἶναι ἀσφαλέστερον νὰ δεχθῶμεν τὸν ἱερομόναχον Σὺλβεστρον.

K. MAMONH

¹ Ἰδ. ἀνωτέρω σημείωσιν 7, σ. 372.

² Β.Ζ. 11, 1902, σ. 65.

³ Αὐτόθι, σ. 59.

⁴ Κ. Γ. Μαμώνη, ἔνθ' ἄν., σ. 31.